

a) tako što se nagomila mnogo rada, jer je kapital nagomilani rad; dakle, na taj način što se radniku oduzima iz ruke sve više od njegovih proizvoda, što mu se njegov vlastiti rad sve više suprotstavlja kao tuđe vlasništvo i što se sredstva njegove egzistencije i njegove djelatnosti sve više koncentriraju u rukama kapitalista.

b) Gomilanje kapitala povećava podjelu rada, podjela rada povećava broj radnika; obrnuto, broj radnika povećava podjelu rada, kao što podjela rada povećava gomilanje kapitala. S tom podjelom rada na jednoj strani i gomilanjem kapitala na drugoj, radnik postaje sve više zavisan samo od rada i to određenog, vrlo jednostranog, mašinskog rada. Kako se on, dakle, duševno i tjelesno snizuje do stroja, te od čovjeka postaje apstraktna djelatnost i trbuh, tako postaje sve zavisniji od svih kolebanja tržišne cijene, ulaganja kapitala i raspoloženja bogataša. Isto se tako zbog povećanja klase ljudi koja samo radi povećava konkurencija radnika, dakle, snizuje se njihova cijena. Taj položaj radnika dostiže u tvorničkom sistemu svoj vrhunac.

c) U društvu koje se nalazi u rastućem blagostanju samo najbogatiji mogu živjeti od kamate od novca. Svi ostali moraju svojim kapitalom voditi posao ili ga baciti u trgovinu. Na taj način postaje, dakle, konkurencija među kapitalima veća, koncentracija kapitala se povećava, veliki kapitalisti upropaštavaju male, a jedan dio bivših kapitalista prelazi u radničku klasu, koja tim pritjecanjem djelomično opet doživljava obaranje nadnice i dopijeva u još veću zavisnost od nekolicine velikih kapitalista; time što se broj kapitalista smanjio, njihova konkurencija u odnosu na radnike gotovo više i ne postoji, a time što se broj radnika povećao, njihova međusobna konkurencija postala je utoliko veća, neprirodnija i nasilnija. Jedan dio radničkog staleža dopijeva stoga isto tako nužno u prosjaštvo ili stanje skapavanja od gladi, kao što jedan dio srednjih kapitalista prelazi u radnički stalež.

Dakle, čak i u stanju društva koje je radniku najpogodnije, nužna posljedica za radnika je iscrpljenost i rana smrt, pretvaranje u stroj, u robu kapitala koji se, njemu nasuprot, opasno nagomilava, nova konkurencija, smrt od gladi ili prosjačenje jednog dijela radnika.

Povećanje nadnice pobudjuje kod radnika kapitalističku strast za bogaćenjem, koju, međutim, može zadovoljiti samo žrtvovanjem svoga duha i tijela. Povišenje nadnice pretpostavlja gomilanje kapitala i dovodi do njega, te proizvod rada suprotstavlja, dakle, radniku kao njemu sve više tuđ. Podjela rada čini ga isto tako sve jednostranijim i zavisnijim